

KAJ JE ANTROPOLOGIJA? Je pristop humanistične znanosti. Humanistika je diskurz. Antropologija je najbolj splošna veda o človeku. Preučuje medkulturne univerzalije. Zanimajo jo kulturne institucije, ki se univerzalno pojavljajo v vseh kulturah. Antropologija predstavlja obča univerzalna znanja o človeku.

Človek je sklop socioloških (socialna antropologija), bioloških (fizična antropologija) in kulturnih (kulturna antropologija) polov.

Kultura ni podedovana, nima zveze z materialno snovjo. Kultura je »manjko«, ki zapolni pomanjkljivo biološko opremo človeka. Človek se rodi biološko nepopoln. Človek je edino živo bitje, ki brez interakcije s kulturo ni zmožen preživeti (druga živa bitja lahko). Človek potrebuje stik z jezikom, kulturo. Brez tega stika se človek niti biološko ne učloveči (primeri: divji otroci, pokončna hoja, artikulacija in jezik so zgolj kulturno naučeni. Človek je zaradi kulture popolnoma posebno bitje.

H. Plessner: »Človek je edino živo bitje, ki je v odnosu do svojega telesa v dvojni poziciji:

1. CENTRIČNA POZICIJA: sem telo
2. EKSCENTRIČNA POZICIJA: imam telo na uporabo.«

Človek telo doživlja preko kulture. Človekovo telo je kulturni proizvod v svoji dovršenosti (je pa seveda tudi biološki proizvod).

Levi Strauss (beri: Štros): »Človekovo telo ni stvar evolucije, ampak zgodovine (fantomska bolečina: boli te del telesa, ki je bil amputiran).

Antropologija se institucionalno začne ob koncu 19. st. in je torej mlada veda. Najbolj problematičen pa je odnos med antropologijo in sociologijo. Na začetku se antropologija kaže kot znanost o primitivnih ljudstvih, antropologijo zanimajo znanja o stvareh, ki so skupna vsem kulturam ne glede na prostor in čas. Primitivne družbe so fikcije, torej ne obstajajo. Ker se kulture homogenizirajo, antropologija sredi 20. st. ni več veda o drugačnosti, temveč o različnosti (RAZLIKI), kako posamezniki strukturirajo pripadnost svoji kulturi (vsaka navada, ki ni naša, je torej predmet antropologije. Antropologija skuša izkusiti razliko.

Problematičen je tudi odnos antropologija-etnografija in antropologija-etnologija. Levi Strauss jih razmeji glede na stopnjo posplošitve: Etnografija je deskriptivna veda, ne posplošuje, gre za konkreten opis kulture in kulturnih segmentov, zanima jo materialna kultura. Etnologija pa je prvi korak v sintezi in izvaja posplošitve (časovne, predmetne, prostorske). Antropologija je drugi in sklepni korak v sintezi, zanimajo pa jo obče in splošno veljavne zakonitosti v kulturi. Vseeno pa antropologija še danes ni čisto jasno definirana veda, saj ima vsak antropolog svoje mnenje o predmetu antropologije.

Vedenja, ki so sicer v osnovi antropološka vedenja, niso stara. Spontana antropologija je do 17. st. edini način razmišljanja o človeku. To so ideje, ki jih implicitno pridobimo skozi socializacijo in te ideje pomagajo pri uspešni socializaciji. Najpomembnejše ideje so: hranjenje, oblačenje, spolnost (pravi, dopuščeni, prepovedani spolni partnerji). Ideje spontane antropologije dobijo svojo legitimnost v TABUju. TABU je brezpogojna prepoved, ki nima argumenta. Če kršiš tabujsko prepoved, dobiš občutek krivde. Tabu ni racionaliziran, ker pač ni diskutabilen. Vse kulture imajo svoje tabuje. Tabujska prepoved ne temelji na argumentu, ampak na avtoriteti (Znana očetova: »zato, ker sem jaz tako rekel«). Sankcije ob kršitvi tabuja so mitološke in nimajo zveze z logiko. Tabujske prepovedi so serija predsodkov.

V 1. polovici 19. stoletja se pojavijo prve artikulirane antropološke šole. V 2. polovici 19. stoletja pride do revolucije v humanistiki z izdajo knjige »DARWINOVA KNJIGA«. Do prvih antropoloških teorij pa pride v 70. letih 19. stoletja:

1. **KULTURNI EVOLUCIONIZEM:** Primitivna kultura, antropološka definicija kulture: kultura je naučena!
2. **SOCIALNI EVOLUCIONIZEM:** Louis Henry Morgan: dela na terenu; razvije shemo razvoja kultur in določi 3 faze kulturnega razvoja: 1. DIVJAŠTVO, 2. BARBARSTVO, 3. CIVILIZACIJA; Morgan prvi analizira SORODSTVO in oblikuje 3 sorodstvene sheme:
  - a) BILINEARNOST (sorodniki so tako mati in oče ter njuni sorodniki)
  - b) MATRILINEARNOST (sorodniki so mati in oče ter materini sorodniki, očetovi pa NE; kar velja za 67% svetovnih kultur npr. Nova Gvineja, Amazonija, Tubriandci...)
  - c) PATRILINEARNOST (sorodniki so oče in mati ter očetovi sorodniki, materini pa ne)
 Teh kategorij ne smemo enačiti z matriarhalnostjo in patriarhalnostjo!

Pri Irokezih so paralelne sestrične in bratrance sorodniki (vsi otroci očetovega brata in mamine sestre), medtem ko križni bratrance in sestrične niso sorodniki (vsi otroci očetove sestre in maminega brata). Pri nas pa se določeni sorodstveni termini menjajo skozi življenje.

Sorodstvo ni stvar biologije, temveč socialnih odnosov, ki se kažejo v terminologiji sorodstva. Sorodstvo torej izraža socialne vezi. Obstajajo različne sorodstvene sheme:

3. **MARKSISTIČNI EVOLUCIONIZEM**: vse kulture in družbe naj bi se razvile preko komunizma in socializma v idealno komunistično družbo.
4. **SOCIALNI DARVINIZEM**: najbolj brutalna aplikacija Darwinovih zakonov na socialno področje (preživetje najmočnejšega)
5. **ZGODNJI FUNKCIONALIZEM** (Durkheim): ukvarja se z religijami in samomori ter prvi predstavi študijo t.i. elementarne religije. SAMOMOR: antropologija se s samomorom ukvarja na 2 načina: 1. Freudova predpostavka: Tip samomora naj bi predstavljal tip vzroka oz. težave za samomor. 2. obstajajo kulturno specifični vzori (dominantne oblike) samomora v določeni družbi (tip samomora naj bi bil in KULTURNO in SPOLNO pogojen). Durkheim je zbral tudi prvo francosko sociološko šolo, njegov učenec pa je bil MARCEL MOSS, ki je raziskoval običaje darovanja, zakaj se ljudje sploh obdarujejo. Darilo ni samo objekt, ampak vsebuje HAU (Maori) – neko simbolno vrednost – HAU je duh darovane stvari in te simbolne vrednosti ne moremo zvesti na materialno vrednost. Brez HAU ni darovanja. Moss koncept HAU poveže z Mano! MANA je pogoj možnosti nekega sistema, je izraz za nekaj več. Mane na sebi ni, je namreč v očeh tistega, ki opisuje. Vpelje jo James Cook. Na Novi Zelandiji je Mana vseobsegajoča moč (npr. puščica zadane tarčo, ker ima Mano ipd.). Mana povzroča oz. leži kot vzrok za vsem, kar ni možno logično, racionalno razložiti.
6. **MOSS ustanovi PSIHOLOŠKO ANTROPOLOGIJO** (s člankom), ker se sprašuje, od kod prihaja avtosugestivna smrt (vprašanje vpliva psihološkega na fizično – kje so njegove meje?) V Ameriki na začetku 19. stoletja BOAS ustanovi prvi oddelek za socialno antropologijo in prvi predpostavi, da je kultur več – KULTURNI RELATIVIZEM, kar pomeni, da kultur ni več možno hierarhično vrednotiti – vsaka kultura ima namreč svojo logiko razvoja. Boas je tudi avtor prvih antropoloških navodil za terensko delo. Boas je ustanovil prvo profesionalno socialno antropološko šolo. Postavil je temeljni kriterij za antropološko metodo – to je TERENSKO DELO. Tako na oddelku za socialno antropologijo izšla prva generacija ameriških antropologov.
7. **ZGODNJI PSIHOLOGIZEM** (E. Sapir, R. Benedict, M. Mead): zanima jih predvsem interakcija med POSAMEZNIKOM in KULTURO, kako torej družba preoblikuje posameznika. Zgodnji psihologizem, predvsem Margaret Mead, s svojimi terenskimi študijami preučuje TEMPERAMENT (ta naj bi bil naučen in ne biološko pogojen). M. Mead v svojih študijah ne najde nobenega primera, da bi bil spol biološko pogojen, zato pravi da je SPOL KULTURNO POGOJEN (ni niti enega vedenja, ki bi bilo prisotno samo za en spol). Zgodnji psihologi (predvsem Ruth Benedict) preučujejo vprašanje, ali je naravno vedenje tudi normalno vedenje. Ruth Benedict ugotovi, da temu ni tako. Vsaka kultura definira normalno vedenje, ki je večinsko v neki družbi. Prevladata 2 paradigmi: a) normalno vedenje je tisto, ki je v skladu z Biblijo; b) normalno vedenje torej ni naravno vedenje.

EPISTEMOLOGIJA je filozofija znanosti. Epistemološko polje je lastno vsakemu predmetu v znanosti. Zanimajo jo logični prijemi, uporabljeni za doseg rezultata oz. ugotavljanje resnice. Epistemologija definira diskurz, metode in interpretacijo. Obstajajo različni možni pogledi (zorni koti) na stvar. Npr. $2+3=6$ – obstajajo različni zorni koti gledanje, torej kje je prišlo do napake: ali $2=3:6$ ali $2 \times 3=6$ ali $2+3=5$ ali $7-4=3$ ... Epistemologija kaže, da ne obstajajo prave in točne interpretacije. Vse so omejene, saj jim manjka tisto, kar ima druga interpretacija, vendar interpretacije niso združljive.

Teme zgodnjega psihologizma pa so: temperament in kulturna opredeljenost spola. Ruth Benedict proučuje kulturno pogojenost percepcije (npr. blizu/daleč...). M. Mead si postavi vprašanje: Ali je kriza adolescence stvar biologije (in tako univerzalna) ali je kulturno pogojena? Ugotovi, da obstaja kultura, kjer krize adolescence ni (odraščanje na Samoi). Njene raziskave so bile produkt raziskovanja razlik.

E. Sapir je skupaj z Benjaminom le Whorfom preučeval JEZIKOVNO RELATIVNOST – odnose med človekom in jezikom. Njuna hipoteza postavi na glavo odnos med jezikom in realnostjo, govorita tudi o tem, da je najprej jezik in potem se realnost šele ustvari. Če neka kultura ne pozna izraza za določeno stvar, potem ta stvar zanjo ne obstaja. Jezik definira tudi načine, s katerimi stvari v neki kulturi tudi obstajajo. Primer: v slovenskem jeziku ni ženskega izraza za besedo

kupec, lopov... in moškega izraza za besedo prostitutka, kurba – torej jezik strukturira odnos med spoloma.

STRUKTURALIZEM je paradigma, ki pravi, da je jezik vsa stvarnost, ki jo ljudje poznamo, ne obstaja predmetna realnost.

8. **ŠOLA KULTURA-OSEBNOST** je idejna posledica šole zgodnjega psihologizma. Predstavlja direkten prenos Freudove psihoanalize v analizo kulture. Njeni predstavniki so: R. Linton, A. Kardiner, C. Dubois, G. Denereux. Njihove obravnavane teme so nacionalni karakter (norme, vedenje, ideali – 3 elementi kulture), študije začne že R. Benedict. Najbolj preučevani so japonski, nemški, ameriški in ruski nacionalni karakterji. Ugotovijo, da so kulturne variante znotraj ene kulture zelo heterogene.

9. Leta 1922 se v Evropi dogodijo pomembne stvari. B. Malinowski in A.R. RADCLIFF-BROWN objavita svoje prve monografije; sta ustanovna prednika antropologije. »Argonavti Zahodnega Pacifika« (Malinowski) je prva klasična antropološka študija neke kulture. Radcliffe-Brown pa izda knjigo »Andamanski otočani«. Ti dve knjigi predstavljata začetek zelo holistične paradigme **FUNKCIONALIZMA** (konec preučevanja preteklosti, le še samo in edino le sedanjost), ki obračuna s historičnimi, evolucionističnimi paradigmi. Leta 1922 pride do obrata na sinhrono os perspektive – ni špekulativna. Malinowski opisuje obred kula (izmenjava zapestnic in školjk), kjer sodelujejo samo moški, kjer ti predmeti nato krožijo po otoku. To počnejo zato, ker so to počeli tudi njihovi predniki, to je njihov temeljni integrativni obred, ki definira socialne statuse in v zavezništvu poveže potencialne sovražnike.

Malinowski postavi temeljne kriterije za terensko delo (in kritizira Boasa). Edini pravi način opazovanja je OPAZOVANJE Z UDELEŽBO (iti na mesto preučevanja in tam živeti na tak način, kot živijo opazovani in razumeti njihov zorni kot). Preučevati je potrebno TUJO KULTURO, kulturni šok je predpogoj, da lahko antropološki analizi rečemo terenska, in zato je nujen.

E. E. EVANS-PRITCHARD je bil tudi funkcionalist, ki je napisal knjigo »Ljudstvo Nue« in predstavlja začetek **POLITIČNE ANTROPOLOGIJE**. Analizira rodovne segmentacije oz. t.i. politično segmentiranost. Analiziral je tudi ČAROVNIŠTVO pri ljudstvu Azande (vse smrti so posledica nadnaravnih sil). Magija predstavlja samo pojasnilo za »coincidence« (zakaj ravno zdaj, tukaj), ne razlaga pa kavzalnosti (zato ker). Antropološka definicija magije: MAGIJA je sklop verovanj, delovanj, s katerimi lahko skupina ali posameznik vpliva na delovanja drugih.

10. V 50. letih se pojavi nova paradigma: **STRUKTURALIZEM**; ki se razširi na vso humanistiko. Dominantna ostane do 70. let, njen predstavnik pa je Claude-Levi Strauss. To je zadnja velika holistična interpretacija človeka in kulturnih zadev.

11. Danes je dominantna **INTERPRETATIVNA ETNOGRAFIJA**, ki kulturo razume kot nek tekst in antropologijo uvršča v red literature. Poudarja, da je vse relativno in subjektivno, in zato umešča antropologijo bolj v red UMETNOSTI kot pa ZNANOSTI. Pri vsaki teoriji je treba upoštevati tudi avtorja, ki piše, in razumeti tekst v smislu biografije. Tudi znanstvenik je ujet v svoje predsodke, kulturo, raso, spol... To definira njegovo pisanje in delo.

SPONTANA ANTROPOLOGIJA

19. 10. 2001

Spontana antropologija je prvi koherenten, a še vedno **neznanstven** način razmišljanja o tistem, kar kasneje postane predmet antropologije. Gre za spontane ugotovitve o človeku in kulturi, ki se najpogosteje naslanjajo na filozofijo. Poznamo 2 značilnosti spontane antropologije:

1. **Etnocentrizem**: vsaka kultura o sebi goji predstavo, da je najboljša, da je edina prava.
2. **Iracionalne ideje**: ideje so odporne na racionalne argumente.

Ideje spontane antropologije so nam podane preko socializacije in predstavljajo našo prvo ideologijo. Te ideje niso razdelane za vsa kulturna področja. V vsaki kulturi regulirajo področja, ki jih tista kultura razglasi za najpomembnejša. To so: SPOLNOST, PREHRANJEVANJE, OBLAČENJE. Ideje spontane antropologije so naš IRACIONALNI PROGRAM, s katerim se gibamo skozi kulturo. Institucija, ki ščiti ideje spontane antropologije, je TABU. Tabu je IRACIONALNA PREPOVED, ki nima argumenta. Je tisto, kar sodobna znanost poimenuje KATEGORIČNI IMPERATIV. Velja za vse, je univerzalna prepoved, ki velja za vse člane iste kulture. V filozofiji morale je tabu znan kot eden izmed treh Kantovih kategoričnih imperativov (ravnaj tako, da bo tvoje dejanje vzor drugim). Premise vseh teh imperativov so samonanašajoče – kot tabu. Tabuje ponotranjimo v procesu vzgoje – socializacije. Kršitev tabujev proizvaja AVTOSUGESTIVNE SANKCIJE. To so psihološke sankcije: sram, gnus, občutek krivde. Avtosugestija ima lahko tudi fizične posledice (smrt). Že samo vedenje o prekršku sproži avtosugestivne sankcije.

Spontana antropologija je univerzalen način razmišljanja do sredine 18. stoletja, ko se začne pospešena kolonizacija. Ljudje se tako začenjajo zavedati razlik med kulturami in se sprašujejo, kako te razlike pojasniti. Zato pride v sredini 18. stoletja do prvih teorij, zagovarjali pa so obstoj sistematične razlage. Zato so se razvili **MODELI FAZNEGA RAZVOJA KULTUR – FAZNI MODELI**. Dva glavna utemeljitelja modelov faznega razvoja kultur: Diderot in Ferguson. Ta model skuša prvi pojasniti kulturne razlike. Predpostavke faznega modela:

- a) Vse kulture se razvijajo po istih fazah in obstaja samo en možen način prehoda med fazami
- b) Prva faza v razvoju vseh kultur je FAZA NECIVILIZIRANOSTI, zadnja faza, ki je ideal vseh kultur, pa je faza, ki jo je dosegla EVROPSKA CIVILIZACIJA.
- c) Nekatere kulture se na določeni fazi prenehajo razvijati – to so HLADNE KULTURE.
- d) Vsi predstavniki vseh kultur, ki se nahajajo na nižjih stopnjah, so v vseh pogledih manjvredni.

Fazni model predstavlja del konteksta, v katerem so se razvijale prve antropološke teorije. Drugi kontekst izoblikovanja antropoloških teorij predstavlja: **CHARLES DARWIN – IZVOR IN POREKLO VRST** (1859). Ta knjiga predstavlja drugi udarec človeškemu narcizmu (1. udarec: Kopernik, 3. udarec: Freud). Ta knjiga nosi naslednje glavne ideje: 1. boj za obstanek, 2. preživetje najmočnejšega, 3. geografski determinizem (organizem se razvija skladno z okoljem, v katerem živi). Tretji kontekst pa predstavlja **ORGANICIZEM**. Njegov avtor v sociologiji je Herbert Spencer, ki predstavi organsko analogijo, s katero lahko pojasnimo družbeni razvoj. Speljana je v dveh smereh: 1. družba predstavlja sistem z določeno strukturo in določenimi funkcijami, 2. družba predstavlja nivo socialne organizacije. Obstajajo družbe, ki so na najnižjem nivoju socialne organizacije – to so npr. Avstralski domorodci – Maori, potem vmes sledi Egiptovska civilizacija, na vrhu pa je Evropska civilizacija. Trije načini razmišljanja o kulturi, ki so dominantni do razvoja prvih antropoloških teorij: FAZNI MODELI; DARWINOV EVOLUCIONIZEM; ORGANICIZEM (Spencer).

Prve antropološke teorije so **EVOLUCIONISTIČNE TEORIJE** (sredi 70. let 19. stoletja): LOUIS HENRY **MORGAN** utemelji **SOCIALNI EVOLUCIONIZEM**: 1871 – Sistemi krvnega sorodstva in svaštva; 1877 – Pradavna družba. Antropologi ločijo: 1. krvno sorodstvo, 2. potomstvo, 3. svaštvo (tisti, ki da žensko v zakon), 4. odnosi med družino. V drugi knjigi je predstavljen **PRVI ANTROPOLOŠKI MODEL INTERPRETACIJE KULTURNIH RAZLIK**. Ta model je materialistični. Je univerzalen (velja za vse kulture), je unilinearen (razvoj poteka samo v eno smer). Morgan predpostavi, da je fazni model točen in predstavi 3 faze: 1. DIVJAŠTVO, 2. BARBARSTVO, 3. CIVILIZACIJA – to je tristopenjski model razvoja kultur. Morgan divjaštvo deli na zgodnje, srednje in pozno, civilizacije pa ne deli. Faze so linearne: pozna faza divjaštva prehaja v zgodnjo fazo barbarstva. Evolucija je linearen in nekonflikten proces. Morgan pravi, da lahko vse kulture umestimo v ta model. Logika, ki ga vodi, je skupna vsem evolucionistom. Temeljna logika razvrščanja kultur v ta model je: bolj je enostavna, bolj je univerzalna, z večjo zanesljivostjo lahko sklepamo, da je kultura zgodnejša po poreklu. Pri tem razvrščanju kultur uporabi Morgan 4 kriterije:

1. **TIP SOCIALNE ORGANIZACIJE** (horda, klan, pleme, država,...)
2. **TIP SORODSTVENE ORGANIZACIJE** (matrilinearnost, patrilinearnost, bilinearnost)
3. **TIP EKONOMIJE** (požigalništvo, lovno nabiralništvo, sedentarno poljedelstvo,...)
4. **TIP TEHNOLOGIJE** (taljenje železove rude, lončarstvo,...)

Tip tehnologije Morgan šteje za najpomembnejši kriterij. Kulturo lahko uvrstimo v enega od razredov na podlagi enega samega kriterija, vsi ti 4 kriteriji pa so linearno skladni. Pomanjkljivost tega logičnega in ostalih logičnih modelov je, da nimajo stika z realnostjo – ni nujno, da določen tip sorodstva zahteva določen tip tehnologije. Vse evropske znanosti vztrajajo na predsodku, da mora biti znanost logična. To ni res, to je absurd! Evropska znanost pa vztraja na tem vse do strukturalizma. Znanost ni koherentna (renesančna znanost pravi, da mora biti znanost koherentna). Obstajajo empirične fenomenološke stvari, ki se jih ne da logično razložiti. S celo teorijo ne moremo nikoli pojasniti realnosti, ker realnost ni cela. Pride torej do rezultatov, ki imajo neznane vzroke za napako (fizika) oz. magija (antropologija). Morganov model je torej bolj teoretičen. Morgan je izvajal terensko delo pri IROKEZIH. Irokezi vse sorodnike po očetu kličejo OČE, pa materi pa MAMA. To pa ne funkcionira pri križnih sorodnikih. Ugotovil je, da obstaja način merjenja sorodstva. To je **KLASIFIKATORIČNA TERMINOLOGIJA SORODSTVA**, ki z enim sorodstvenim terminom pokriva več sorodstvenih dimenzij! Morgan tudi ugotovi, da sorodstvo ne predstavlja spleta bioloških razmerij, ampak izraža **SPLET SOCIALNIH ODNOSOV – SOCIALNO FUNKCIJO**. 4 glavni tipi klasifikatorične terminologije sorodstva:

1. **IROKEŠKI TIP** (enačenje paralelnih sorodnikov)

2. **ESKIMSKI TIP** (ta tip poznamo mi; obstaja več variant: pri nas z istim imenom npr. imenujemo biološke strice/tete in priženjene/primožene strice/tete; hrvaška terminologija ima besedo ujec za priženjenega strica, tako tudi stara slovenščina; angleška terminologija npr. ne loči sestrične/bratranca (cousin)...
3. **HAVAJSKI TIP** (enačenje s termini alternirane generacije – sorodstvo preskakuje generacije (en tip za otroke in njihove stare starše, drug tip pa za starše in njihove stare starše))
4. **TIP VRAN** (Crow)

Klasifikatorična terminologija sorodstva je univerzalna, poznajo jo vse kulture. Drugi tip sorodstvene terminologije je **DESKRIPTIVNA SORODSTVENA TERMINOLOGIJA**. V tej terminologiji poznamo za vsako posamezno sorodstveno vez samo en termin. Tudi ta je univerzalna in jo poznajo vse kulture.

V istem času (70. leta 19. stoletja) se v Evropi razvija **KULTURNI EVOLUCIONIZEM**. Njegov utemeljitelj je EDWARD B. TAYLOR. Glavni vir kulturnega evolucionizma je Taylorjeva knjiga PRIMITIVNA KULTURA (Primitive culture) - 1877. Pomembna je, ker podaja prvo antropološko znanstveno definicijo kulture in zato, ker predpostavi, da je kultura naučena. Na tem dejstvu temelji kulturna antropologija. Ta 1. antropološka definicija kulture se glasi: **Kultura je celostni koncept, ki vsebuje znanje, verovanje, umetnost, moralo, pravo, običaje in druge sposobnosti in navade človeka kot pripadnika družbe**. Ta definicija je vpeljala tudi nematerialne elemente. Morganov evolucionizem je materialistični, Taylor pa pravi, da evolucija ni materialne, ampak je kognitivne narave – gre za razvoj SPOZNAVNEGA PROCESA in ne tehnologije. Taylor razvije tudi svoj sistem evolucije religije. EVOLUCIJA RELIGIJE se deli na 3 stopnje:

1. ANIMIZEM (verovanje v nadnaravna bitja)
2. POLITEIZEM (verovanje v več bogov)
3. MONOTEIZEM (verovanje v enega boga)

Taylor v ničemer ne posplošuje, ne dela logičnih korelacij v analizi drugih elementov. Ne predpostavlja, da je religija z bolj enostavno religijo manj razvita. Predpostavlja, da so vse kulture isto razvite. V knjigi pove, da je predmet antropologije raziskovanje preteklosti kulture. Preteklost kultur lahko konstruiramo z več metodami:

1. TERENSKO DELO
2. ANALIZA PREŽITKOV (survivors)

Prežitek je tisti element v kulturi, ki je nefunkcionalen, in zaradi tega pripada prejšnjim obdobjem v razvoju kultur. Prežitek je MATERIALNI RELIKT PRETEKLOSTI (počeni lonci, likalniki na oglje). S tem implicitno povemo, da je ARHEOLOGIJA glavna metoda tega dela, ki »producira« prežitke. **Arheologija** je tako glavna metoda Taylorjeve antropologije. Antropologija kasneje dokaže, da za element ni nujno, da je funkcionalen, da bi dobil mesto v kulturi (npr. romantična ljubezen – prototip evropske nastrojenosti do seksualnosti)

11. Taylor je tudi avtor doktrine o **PSIHIČNI ENOTNOSTI ČLOVEŠTVA**: vsi ljudje, ne glede na kulturo, imajo iste psihološke potrebe in psihološki ustroj. Medkulturne univerzalije so odgovor na medkulturne univerzalne človeške potrebe.

MARKSISTIČNI EVOLUCIONIZEM je klasična šola Marxa in Engelsa. Dela: Razvoj družine, privatne lastnine in države (Engels) je ključna knjiga te šole. Smer predpostavlja, da je fazni model razvoja kultur pravilen, vendar marksistični evolucionisti izoblikujejo nove faze:

1. PRIMITIVNI KOMUNIZEM
2. SUŽNJELASTNIŠTVO
3. FEVDALIZEM
4. KAPITALIZEM
5. **SOCIALIZEM** (ideal kulturne eksistence)

Po teh fazah naj bi se razvijale vse kulture. Morganov vpliv pri marksističnih evolucionistih je očiten, vendar oni drugače koncipirajo prehod med fazami. Prehod med fazami ni linearen, ampak je **KONFLIKTEN!** Evolucija predstavlja diskontinuiran in ne kontinuiran proces. Eden izmed ključnih konceptov marksistične ideologije je **RAZREDNI BOJ** (samo nasprotja so gibalo razvoja - razredni boj sproža evolucijo – preko njega se družba zavihti iz ene faze v drugo. Razredni boj se začne ob koncu primitivnega komunizma, krivec pa je pojav privatne lastnine, ki generira evolucijo.

SOCIALNI DARVINIZEM je najpomembnejša ideja na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Gre za najbolj dobesedno aplikacijo naravnih zakonov, ki jih odkrije Darwin, na nivo organizacije družbe. Osnovni zakoni, ki veljajo v naravi, veljajo tudi v organizaciji socialnega sveta.

Dva vira socialnega darvinizma sta:

1. Charles DARWIN: Izvor in poreklo vrst
2. Thomas R. MALTHUS: Esej o prebivalstvu

Vsako družbeno sredstvo, ki pospeši naravno selekcijo, je legitimno. Naravni selekciji pa so zapisani le nekateri. Socialni darvinisti razdelijo rase in kulture na okolju bolj ali manj prilagojene.

Poznamo 3 tipe ras:

1. VELIKA BELA RASA (kavkaška)
2. VELIKA ČRNA RASA (negridna) - rasna diverzifikacija
3. VELIKA RUMENA RASA (mongoloidna)

Rase se razvijajo kot posledica različnih vrst mikroevolucije znotraj vrste, ki je posledica adaptivne konvergence – prilagajanja okolju (pri živalih je o npr. mimikrija – kameleon). Vrsta se evidentira na podlagi intersterilnosti (pripadniki iste vrste se lahko razmnožujejo samo s pripadniki iste vrste – znotraj enega genetskega koda). Vrsta je zaprt genetski interval. Socialni darvinisti pravijo, da je okolju najbolj prilagojena bela rasa, ostali dve pa bosta tako ali tako izumrli, in zato ima bela rasa na voljo vse legitimne načine, da ju iztrebi (koncentracijska taborišča so torej legitimno sredstvo). Ta šola svoj višek doseže v 20. in 30. letih 20. stoletja v času fašizma in nacizma. Socialno darvinistična maksima je tudi: »Zdrav duh v zdravem telesu«!

Zadnja šola na prelomu stoletja je **ZGODNJI FUNKCIONALIZEM**, ki se ustanovi v Franciji, in spada med bolj sociološke kot antropološke šole. Njen ustanovitelj je EMILE DURKHEIM. Zakaj je zgodnji funkcionalizem pomemben tudi za antropologijo?:

1. Durkheim prvi popolnoma obrne perspektivo preučevanja v sociologiji in celi humanistiki in družboslovju (pred njim so bile vse perspektive diahrome – ukvarjale so se z genezo in začetki). Durkheimova rekonstrukcija preteklosti je špekulativna na isti način kot je špekulativna predikcija prihodnosti. Vse perspektive, ki se ukvarjajo z rekonstrukcijo razvoja in genezo, so neznanstvene (pretekle faze v razvoju ni več, zato ni več predmeta raziskave). Edina znanstvena perspektiva je sinhrona perspektiva: kakšne so stvari tukaj in zdaj (in ne kakšne so bile in kakšne bodo). Gre za **obrat na sinhroni nivo analize**. S tem se seveda spremenijo tudi metode: Durkheim vpelje **KOMPARATIVNO METODO ANALIZE**. Osnovo komparacije za Durkheima predstavljajo funkcije družbenih dejstev. Ni vsaka stvar v družbi tudi že družbeno dejstvo. Družbeno relevantne kategorije so tiste, ki imajo **FUNKCIJO**. Funkcija družbenih dejstev je, da prispevajo k ohranjanju in integraciji sistema. Družba – tako kot ima njen vsak del ime, vsak njen del prispeva k funkcioniranju celote.
2. Durkheim izpelje **EPISTEMOLOŠKI REZ** skozi kritiko dveh takrat dominantnih načinov razmišljanja in interpretacije družbe. Prvi vidik kritike je **kritika organicizma** oz. organske ideologije. Durkheim pravi, da biološki organizem ni prototip organizacije družbe (kot misli Spencer). Za Durkheima je družba pojav **POSEBNE VRSTE (SUI GENERIS)** in v ničemer ni opisljiva z biološkimi teorijami. Družba sodi v drugo epistemološko polje kot biologija in narava. Zakonitosti družbe so drugačne od zakonitosti naravnega sveta. Druga os epistemološkega veza je izpeljana skozi **kritiko pozitivističnega redukcionalizma (Comte)**, ki pravi, da so zakoni višjega nivoja stvarnosti (npr. družba) prevedljivi na zakone nižjega nivoja stvarnosti (npr. določen del družbe). Zakoni družbe so npr. isti zakonom družine. Durkheim to logiko formulira na sledeč način: »Vsota delov ni enaka celoti«! Družbe je več kot samo vsota njenih delov, zato je ne moremo pojasniti z zakoni njenih sestavnih elementov, to pa zato, ker je družbeni pojav svoje vrste.
3. Durkheim vpelje **kategorije ORGANSKE in MEHANSKE solidarnosti**, ki se definirata na podlagi materialne in moralne gostote. Materialna gostota neke družbe predstavlja demografske faktorje (populacija, gostota naselitve,...), moralno gostoto pa predstavljajo intenzivnost in število stikov med ljudmi. Ob višji stopnji materialne in moralne gostote se viša možnost družbene delitve dela, ob višji možnosti družbene delitve dela pa pride do večje specializacije družbenih funkcij. Bolj kot so družbene funkcije specializirane, višja je stopnja integracije. Družba z višjo stopnjo integracije se imenuje **družba organske solidarnosti=moderna družba**. Durkheim je v bistvu evolucionist! Vprašanje za izpit: *Kaj izdaja Durkheimova zastavitev konceptov mehanske in organske solidarnosti?*
4. Durkheim vpelje tudi kategorijo **KOLEKTIVNA ZAVEST**, ki je družbeno dejstvo oz. tisti družbeni element, ki ima funkcijo in prispeva k ohranitvi in integraciji sistema. Kolektivna

zavest je vsota vseh skupnih prepričanj in občutkov pripadnikov neke družbe – ta vsota predstavlja delno integriran sistem kolektivne zavesti – idejne in moralne tvorbe/vrednote neke skupnosti.

5. **ANOMIJA**- ta koncept predstavlja temeljno idejo politične antropologije. To je motnja običajnim aktivnostim sistema; je tudi družbeno dejstvo. Durkheim navaja več prototipov anomij: kriminal, prostitucija, duševne bolezni in samomor. Anomije tudi integrirajo sistem, ker imajo funkcijo, preko ovinka – zdravo tkivo družbe se ob soočenju z anomičnimi vedenji integrira. Dodatno pa se integrira tako, da ta anomična vedenja sankcionira. V ozadju tega leži logika: »Sovražnik mojega sovražnika je moj prijatelj!« Konflikt znotraj sistema je celo predpogoj za homogenost integracije sistema; konflikt v sistemu omogoča, da je sistem statičen, omogoča torej homogenost sistema.

PRAVA ANTROPOLOGIJA

se začne s Francozom **BOAS**om, ki je bil tudi prvi »ameriški« profesor antropologije. Izšolal je prvo generacijo ameriških antropologov, ustanovil je tudi prvi oddelek za antropologijo na ameriški univerzi University of Columbia. Ustanovil je 1. profesionalno antropološko šolo – **KULTURNI RELATIVIZEM oz. KULTURNI PARTIKULARIZEM**. Izoblikovala se je kot kritika prejšnjih šol, še posebej kot kritika evolucionizma in socialnega darvinizma (ki sta bili takrat dominantni).

TOČKE KRITIKE EVOLUCIONIZMA:

1. Kultur je več, kultura ni ena sama!
2. Vsaka kultura ima svojo vrsto razvoja in svoje cilje razvoja!
3. Vsaka kultura ima svojo zgodovino, ni enotne zgodovine kultur!
4. Vse kulture so enako stare (starost kulture je starost človeške vrste – približno 40.000 let)
5. Ni enega modela razvoja kultur (razlike med kulturami niso posledica tega, da so sosegle določeno fazo v razvoju, razlike med kulturami so posledica različne vrste razvoja.

Boas sklene, da **ni občega modela kulturnega razvoja**, zato tudi **ni kriterija za vrednotenje kultur** in zato tudi **kultur ni mogoče hierarhično vrednotiti** – to je še danes ključen kriterij v antropologiji.

TOČKE KRITIKE SOCIALNEGA DARVINIZMA:

1. rasa in kultura sta neodvisni spremenljivki (tip rase ne pogojuje tipa kulture)
2. kritika geografskega determinizma: okolje ne določa tipa kulture, kultura ni odvisna od tipa okolja, ampak samo od svoje lastne zgodovine. Če hočeš poznati kulturo, moraš poznati njeno zgodovino

Zato je po Boasu predmet preučevanja antropologije ZGODOVINA KULTUR! Metoda, ki jo uporablja Boas, pa je HISTORIČNA METODA ANALIZE, ki jo kombinira z najpomembnejšo antropološko metodo, to je TERENSKO DELO! Boas je prvi, ki je postavil eksplicitna pravila terenskega dela. Antropološka metoda terenskega dela je najbolj zapletena metoda, ker zanjo ni formalnih pravil. Postavlja se več problemov:

1. **Kako vzpostaviti (prvi) stik** z neko kulturo (antropologija je namreč polna spodletelih stikov, ker ni nekega splošnega recepta, kako vzpostaviti stik); nekateri so prepričani, da je opravljanje pravi predmet antropologije (opravljanje o oblekah, hrani, seksu,...) – edina razlika je v diskurzu (uporabljajo se različni izrazi).
2. Antropologe običajno zanimajo stvari, o katerih **ljudje nočejo govoriti!**
3. **Problem sprejema, recepcije antropološkega dela** (knjig – velika cenzura, ker so bile nediskretne); problem ni samo interpretacija antropologa, ampak tudi to, da drugi interpretirajo antropologa.
4. Nikoli se ne sme pogovarjati z domačini več kot 20 minut, ker potem začne že dolgočasiti domačina.

Boas ponudi formalne rešitve in napotke za terensko delo. Prej je obstajala le t.i. foteljska ali kabinetna antropologija, kjer znanstvenik v kabinetu postavlja vprašanja npr. misijonarjem, in jih šele potem glede na odgovore uredi v celoto.

BOASOVI KRITERIJI TERENKEGA DELA:

1. **Poznati je treba jezik kulture**, ki jo preučujemo, informacije ne smejo prehajati do nas preko prevajalcev, ker se v prevodu kultura izgubi (vsak prevod je popačen), informacije v nativnem jeziku zbiramo preko informatorjev – tistih, ki proizvajajo informacije, ki so lokalni izvedenci za določena konkretna področja v kulturi (največ vedo o konkretnem področju kulture)

Ti kriteriji terenskega dela danes niso več v veljavi; danes veljajo pravila, ki jih je definiral Bronislaw Malinovski. Te kriterije je Malinovski izpeljal iz kritike Boasa – za njihovo razumevanje pa je potrebno razumeti določene okoliščine:

- a) Malinovski je bil rojen v Krakowu
  - b) Ob začetku 2. svetovne vojne je bil na potovanju v Avstraliji, Malinovski pa ima le dve možnosti: ali vzame denar avstralske vlade in tam preučuje domačine na Trobriandskih otokih (tu se vse začne!) ali pa se vrne nazaj.
  - c) Malinovski pravi, da se je jezika potrebno naučiti v konkretnih situacijah na terenu in ne prej.
  - d) Pri svojem delu ne smemo uporabljati informatorjev. Antropologija pri Boasu je antropologija z verande, ker antropolog v Boasovem modelu običajno živi v tropih belih ljudi, v hiši belih ljudi, ki ima verando.
  - e) Pravi način terenskega in antropološkega raziskovanja je **opazovanje z udeležbo**.
  - f) Informatirji so prepovedani, ker lažejo, dajejo izkrivljeno podobo realnosti, predstavljajo sebe kot najmočnejšega, najpomembnejšega v kulturi.
2. **Na terenu je potrebno biti vsaj 1 leto**, 2 leti pa je že skoraj preveč! Malinovskega niso spustili s Trobriandskih otokov, ker ni dobil vize in je na otokih ostal vsaj 2 leti. Zato Malinovski postavi nov kriterij: opazovati je potrebno vsaj 2 leti. Malinovski pravi, da čas kot neka objektivna kategorija, ni pravi! Kulturo namreč spoznamo, ko se izgubi velik del bizarnosti, ko lahko funkcioniramo na njen način.
3. **Preučevati je treba sistematično** z vnaprej izdelanimi metodami, vprašanji; skratka, potrebno je imeti izdelan sistem. Malinovski pravi, da ne smemo imeti sistema pri preučevanju, ker imamo v tem primeru že vnaprej definirane rezultate, s tem lahko zgrešimo bistvo kulture, o kateri prej nismo nič vedeli. Kulture se moramo lotiti **BREZ SISTEMA, METOD in PREDSDOKOV!** Malinovski uvede v pisanje o kulturi tudi **ETNOGRAFSKI PREZEDENT** – pisanje v 1. osebi množine v sedanjiku (mi lovimo...). Malinovski pravi, da mora antropolog pisati **INTIMNI DNEVNIK**. Antropološko terensko delo je polno frustracij, ker antropologa domačini ne razumejo, ga zasmehujejo... in da se antropolog reši tesnobe in frustracij, naj piše intimni dnevnik.

ZGODNJI PSIHOLOGIZEM

Prva generacija Boasovih učencev je ustanovila šolo zgodnjega psihologizma v 20. letih 20. stoletja. Ti učenci so bili: 1. Ruth Benedict, 2. Margaret Mead, 3. Edward Sapir. Idejni začetnik šole je Edward Sapir, ki je s svojim prijateljem (sicer gasilcem) izoblikoval novo hipotezo, ki predstavlja nov način gledanja na povezanost med jezikom in kulturo. To je **Sapir-Whorfova hipoteza=Hipoteza o jezikovni relativnosti**. Na idejo je prišel Whorf, ko je pri svojem delu opazil, da ljudje o realni (relativno objektivni) stvari (npr. požaru) govorijo na zelo različne načine. Opisi stvari so izrazito subjektivni. Stvari so se zgodile na način, na katerega ljudje govorijo o stvareh. Iz tega sklene, da realnost nima nobene objektivne kategorije, in da je strukturirana glede na način jezika. To terja obrat v interpretaciji realnosti in jezika. Pred Sapir-Whorfovo hipotezo pravijo, da je najprej realnost, ki opisuje jezik. Sapir-Whorfova hipoteza pa pravi, da je najprej jezik, ki kulturo ustvari, jezik določa, kaj obstaja, določa tudi način, na katerega stvari obstajajo. To je znana prepozicija v filozofiji (lingvistika definira, kaj obstaja). Eskimi naj bi npr. poznali 48 izrazov za sneg. V kulturi ni stvari, za katero nimamo lingvističnega izraza. Obstajajo pa sicer tudi izjeme v tej teoriji in hipoteza jih dovoljuje. Obstajajo področja kulturne eksistence, ki se jih opisuje metaforično, s slengom, s tujkami, imajo malo besed. Ta področja so tabuizirana in jih zato ne moremo zanikati, ker sicer obstajajo, imajo pa malo besed (npr. seksualnost – o njej se govori v prisposodobah)

Sapir je bil v tej šoli zadolžen za teorijo, M. Mead in R. Benedict pa za antropološko prakso. Ruth Benedict je napisala samo 2 knjigi. Knjiga iz leta 1946 je prva antropološka študija nacionalnega karakterja (Japoncev). Naslov knjige je *Krizantema in meč*. Leta 1934 je izdala knjigo *Vzorci kulture* (najpomembnejša). V njej uvede več novih konceptov:

1. **TEMPERAMENT** – označi ga za naučenega, ni biološko pogojen (ljudje temperamenta nimajo po naravi). Definira temperament kot **vsoto vseh vplivov kulture na posameznika**. Je tudi tisto, s čimer posameznik vpliva nazaj na kulturo, izoblikuje kulturo. Skozi tovrstno razumevanje temperamenta R. Benedict izoblikuje **Hipotezo o vzročni povezanosti posameznika in kulture**: posameznik in kultura sta vzročno povezana preko temperamenta.
2. **KULTURNI VZOREC** – oznaka za **tipično kombinacijo kulturnih elementov**. Na podlagi kulturnega vzorca R. Benedict predstavi svojo **lastno interpretacijo Boasovega kriterija** v₈

preučevanju kultur, t.j. kriterija **nehierarhičnega vrednotenja kultur**; Boas pravi, da kultur ne moremo hierarhično vrednotiti, ker imajo različne cilje, vrednote... R. Benedict pa pravi, da obstaja nek univerzalen spekter kulturnih različic in vsaka kultura predstavlja določen interval v tem spektru. Prav tako za vsako kulturno prakso, za vsak kulturni element, obstajajo ti univerzalni spektri (različni spektri za pravo, ekonomijo, religijo, sorodstvo...). Kultura predstavlja najprej en ozek izsek iz tega spektra, prav tako pa predstavlja svoj tipični vzorec: vsaka kultura po svoje kombinira, izbira iz parcialnih vzorcev parcialnih spektrov. Vse kulture so isto vredne, ker se nahajajo na popolnoma enakovrednem delu univerzalnega spektra. Hkrati pa so vse kulture tudi različne, ker se vsaka nahaja na svojem delu intervala in ker na različne načine kombinirajo iz univerzalnih razponov za parcialne kulturne prakse. Vse kulture se torej enakovredne, ker so enakofunkcionalne. Enakofunkcionalne pa so zato, ker vsaka kultura realizira podobno funkcijo enako uspešno. Analogija z jezikom je tista, ki služi R. Benedict za interpretacijo nehierarhičnega vrednotenja kultur. Obstaja univerzalen spekter glasov, ki jih lahko proizvede človek. Vsak konkreten jezik predstavlja svoj spekter glasov, po svoje kombinira svoje glasove. Vsi jeziki so enakofunkcionalni, v vseh jezikih je mogoče komunicirati.

- Poskus najti MEDKULTURNO UNIVERZALNO DEFINICIJO NORMALNEGA in NENORMALNEGA VEDENJA** (normalnost-patologija). Predpostavka v ozadju je: tisto, kar je v vseh kulturah označeno kot normalno, je seveda naravno (to je še danes latentna predpostavka) – obstaja torej neka naravna osnova normalnemu vedenju (naravno vedenje=normalno vedenje). Edini primer čistega naravnega vedenja so **divji otroci**, ki so odraščali izven kulture – to je edini primer, kjer ne moremo reči, da je naravno tudi normalno, naravno nima zveze z normalnostjo. Preučevanje tujih ljudstev (Zuni, Pueblo, Kwakiutal,...) – staroameriška ljudstva, ki jih R. Benedict preučuje v svoji knjigi. Zuni in Pueblo so preveč podobni evropskemu načinu vedenja, da bi bili zanimivi; najbolj pa se od evropskega načina življenja razlikuje ljudstvo Kwakiutal. Kwakiutal Indijanci so paranoični megalomani. Megalomanija vsebuje grandiozne predstave o lastnem jazu; prepričanje o zvišanju lastne osebnosti – skrajna oblika egocentrizma. R. Benedict je skozi preučevanje njihove kulture prišla do teh zaključkov. Dominantni instrument, ki definira hierarhijo med ljudmi, odnose, razmerja... je institucija **POTLAČ**. Potlač je dominanten obred, ki definira vse, kar je potrebno; sestavljen je iz več elementov: 1. **hvalisanje**: kdo bo sebe opisal najbolje in bo najbolj užalil nasprotnika (v potlaču tekmujeta 2 tekmovalni skupini v tem, kdo koga bolj užali in sebe bolj hvalisa), 2. tekmeči skušajo **uničiti čimveč bakrenih krožnikov in dek** (tisti, ki jih uniči največ, kdor si lahko privoščiti biti vzvišen nad zemeljskim bogastvom, zmaga); 3. **zmaga je odvisna od zaveznikov** (od njih si sposojajo deke in krožnike). Antropologi to primerjajo z igro POKER z zahodnoevropskem svetu. Edini način, da se ta razmerja podrejo, je uprizoriti še en potlač. Kwakiutal Indijanci priznavajo le en vzrok smrti (pri vseh kulturah je tako), in to je **ČAROVNIŠTVO** – človek je bil začaran z zlim pogledom, zato v skladu s tem nenehno obtožujejo svoje bližnje, sosede. Normalno pri Kwakiutal ljudstvu je: »Seveda sem paranoič, saj nisem nor!«. Ta kultura je zelo konfliktna, polna motečih elementov – ta predpostavka, ne vzdrži, ker R. Benedict ugotovi, da paranoja in megalomanija nobenega ne motita, ker se vsi obnašajo tako. **Normalno vedenje je večinsko vedenje v neki kulturi**, patologija pa je manjšinsko vedenje, družbeno neprilagojeno vedenje. Ne samo, da je normalno večinsko vedenje, ampak tisti, ki so v neki kulturi najbolj prilagojeni oz. normalni, najbolj realizirajo ideal kulture. V vsaki skupini zasedajo privilegirane položaje.
- SKLEP**: Vsaka kultura sama in samo za sebe definira, kaj je legitimna osebnotna travma in kateri so legitimni načini reševanja te travme. Normalno vedenje ni nič drugega kot rešitev kulturne legitimne travme na kulturno legitimen način; nenormalno vedenje je vsako vedenje v zvezi s kulturno nelegitimnimi travmami in vsak nekulturno nelegitimen način sicer popolnoma legitimne travme. Definicije niso izmenljive (ni medkulturno univerzalne definicije legitimne travme in legitimne rešitve). Sklep torej je, da je **normalno vedenje samo večinska oblika psihoze**.

Francoski psiholog in psihoanalitik G. Devereux vzame za izhodišče sklep R. Benedict in pravi, da lahko znotraj vsake kulture ločimo **4 tipe nenormalnega vedenja**, motenj, patologije, ki jih najdemo v vsaki kulturi:

- ŠAMANSKE ali SVETE MOTNJE**: motnje v povezavi s kulturno določenimi nadnaravnimi bitji. Kultura predpiše status nadnaravnega: trans, stigme, obsedenosti. Zahodna kultura je v vrednotenju teh motenj bolj iracionalna kot kakšne primitivna (komunikacija: jaz z₉

Bogom=normalno, Bog z mano=nenormalno; v primitivnih družbah pa je komunikacija enakovredna, moderne družbe smer komunikacije mešajo.

2. **ETNIČNE MOTNJE:** motnje, tipične za neko kulturo; po eni strani večinska oblika psihoze, po drugi strani pa etnične motnje v vsaki kulturi predstavljajo model predpostavk in reakcij, kako naj se obnaša posameznik, če ga kultura proglasi za nenormalnega.
3. **TIPKE MOTNJE:** motnje, lastne nekemu družbenemu tipu, družbenemu razredu (npr. tip moderne družbe, ki strogo ločuje med javnim in zasebnim življenjem, je bolj nagnjen k shizofreniji ipd).
4. **IDIOSINKRATIČNE MOTNJE:** motnje, ki niso v skladu s kulturno standardiziranim modelom norosti; to je tisto, čemur se reče PRAVA NOROST. Devereux definira to na način: nenormalno vedenje (prava norost) je tisto vedenje, ki ga ni mogoč razumeti z empatijo (vživljanjem).

Devereux pravi: kot variirajo definicije normalnega in nenormalnega, tako medkulturno variirajo tudi kulturno legitimne tehnike preventive (preprečevanje) in kurative (zdravljenje). Medkulturno univerzalne tehnike preventive so t.i. KATARZIČNE TEHNIKE oz. tehnike sproščanja napetosti (npr. obredi iniciacije, nogometne tekme, dopusti, maškarade (dovoljeno je vse, kar v normalnem življenju ni), spoved (krščanstvo), vitre (nujnost darovanja svojega bogastva revnim v islamu). Tehnike kurative pa niso medkulturno univerzalne. Moderne družbe poznajo institucionalizacijo (ni medkulturno univerzalna – bolnišnice), v primitivnih družbah pa take ljudi bodisi ubijejo bodisi se jim pripiše izvzete socialne statuse (vračji, čarovniki imajo privilegiran status)

MARGARET MEAD s svojimi terenskimi študijami postavi model proučevanja odnosa med posameznikom in kulturo. Ta odnos je po teoriji zgodnjega psihologizma glavni predmet antropoloških študij. M. Mead od R. Benedict prevzame koncept temperamenta (je naučen in kulturno posredovan) in se ob tem sprašuje, katera je tista kulturna institucija, ki najbolj odločilno oblikuje temperament. Ugotovi, da je to institucija, ki je pravimo VZGOJNE TEHNIKE, ki variirajo od kulture do kulture in so tiste, ki oblikujejo temperament. V knjigi Spol in temperament v treh primitivnih družbah (l. 1935) preučuje, kako vzgojne tehnike izoblikujejo in pogojujejo identifikacijo spolov (kako se izoblikuje ženski in moški spol ter moške in ženske osebne lastnosti). V ozadju je predpostavka: če najdemo eno samo osebno lastnost, ki je v vseh kulturah proglašena za žensko ali moško osebno lastnost, lahko sklenemo, da je spol biološko utemeljen, da je tista lastnost pogojena z biološkim spolom. M. MEAD na Novi Gvineji v radiu 400 km preučuje 3 kulture: ARAPEŠI; ČEMBULI; MUNDUGUMURI. Preučuje, kako pri med njimi variirajo vedenja v zvezi s spolom:

1. **ARAPEŠI:** Ženske in moški vsi kažejo isti temperament, med njimi ni razlik, vsi kažejo iste osebne lastnosti; kažejo tiste lastnosti, kar mi doumevamo kot naravno žensko vedenje (so nežni, ljubijo otroke, dojijo do 5. leta starosti, moški jokajo...). Tisti, ki kaže »pravilno socializiranega moškega«, je ????
2. **MUNDUGOMORI:** živijo v močvirju med krokodili, so kanibali, med njimi ni nobene razlike v temperamentu, vedenju, osebnostnih lastnostih, ki bi se vezale na spol. Vsi se neprestano pretepajo. Najbolj pogost vzrok je nosečnost. So agresivni, spodbujajo tekmovalnost, nežnost je prepovedana. Vsi se vedejo na način, ki bi ga v evropski kulturi avtomatsko opredelili kot moški tip. To izhaja iz njihovega sorodstva – sorodniki so najhujši sovražniki. So tudi poligami – imajo več žena (očetje in sinovi, matere in hčere so najhujši sovražniki – med sabo se nenehno bojujejo in žalijo) – SAMOMOR!!!
3. **ČEMBULI:** pri njih ugotovi, da življenje variira: moški kažejo svoj tip, ženske pa svoj tip vedenja, osebnostnih lastnosti. Toda moški kažejo tip vedenja in lastnosti, ki ga imamo mi za žensko in obratno; ŽIVLJENJE NA VASI: ženske imajo svojo hišo, otroci živijo z ženskami so približno 5.-7. leta, ženske lovijo, ribarijo, moški pa skrbijo za otroke, pletejo košare, se ličijo; ženska izbira zakonskega partnerja, vse, kar naredijo moški, pripada ženskam, moškimi je masturbacija prepovedana; moški so najbolj srečni, če lahko vsake toliko časa prodajajo svoje izdelke na trgu. To NI MATRIARHAT, ker bi matriarhat pomenil, da je ženska spolna vloga večvredna in NE da je vsa oblast v rokah žensk. V vseh kulturah je pomembnejše, kar počne moški (pri Čembulih je največ vredno, da nekdo lepo izgleda, lepo poje...- torej je moški vreden več)

SKLEP KNJIGE v zvezi s temperamentom: avtoritarna kultura pogojuje izoblikovanje avtoritarnega tipa institucije, ki pogojuje avtoritarno vzgojo, ta pa vodi v izoblikovanje avtoritarne osebnosti (temu pravimo moški). PERMISSIVNA KULTURA izoblikuje permissivni tip

institucije in permisivne vzgojne tehnike in permisivno osebnost (temu pravimo ženska). Ta model se imenuje **MODEL LINEARNE TRANSMISIJE (PRENOSA) KULTURE**.

Spol je kulturna kategorija, proizveden je z vzgojnimi tehnikami. M. Mead je napisala 2. najpomembnejšo knjigo: *Odraščanje na Samoi* (1928). V njej se sprašuje, ali je kriza adolescence medkulturna univerzalija in kot taka plod biologije, ali pa obstajajo kulture, ki krize adolescence ne poznajo in je le-ta torej produkt kulturne specifičnosti v zvezi z vzgojo. V tej knjigi ugotavlja, ali na Samoi poznajo krizo adolescence, pri tem pa se omeji na populacijo deklet (ali poznajo uporništvo, krize). VZOREC: iz treh vasi na Samoi (600 prebivalcev) vzame vzorec 67 deklet v starosti med 14-19 let, kontrolna skupina deklet iste starosti (24 deklet). METODE PREUČEVANJA: terensko delo v kombinaciji z intervjuji, projekcijskimi testi, komparativna metoda primerjave rezultatov. Ugotovi, da dekleta na S ne kažejo nikakršnih znakov adolescence – ZAKAJ?

- spolnost v ničemer ni tabu, spolne igre niso prepovedane, otroci niso ločeni v igri, lahko se drug drugega dotikajo
- ne poznajo institucije tabu devištva do poroke, ta tabu velja samo za poglavarjeve hčere. Tabu devištva je socialna in ne moralna kategorija!
- Na Samoi med delovnim in prostim časom ni diskontinuitete, delo in prosti čas zahtevata isti tip vedenja, nista dva ločena dela dneva.
- otrok živi v razširjeni družini (obrne se lahko na vse odrasle v svoji družini, zato je čustvena pripadnost staršema bistveno manjša)
- otrok se že zelo zgodaj seznanja z vsemi neprijaznostmi tega sveta (ko nekdo umre, se mu to tudi razloži – to ni tabu)
- učenje ni institucionalizirano, temveč se vrši brez kakšni odvečni pritiskov, moralne norme niso tako stroge, zato je frustracij bistveno manj
- družba na Samoi je enostavno organizirana, brez socialne stratifikacije.

Na Samoi poznajo samo dva načina določanja družbenega statusa:

1. PO SPOLU
2. PRINCIP GENITURE: prvorojeni dobi status primogeniture..., ultimogenitura je najvišji status, ki pripada zadnje rojenemu (lnki)

Zaradi tega adolescenca ni pogojena s tekmovanjem za statuse, ker so ti vnaprej določeni. Zaradi tega ne prihaja do težav in do kriz adolescence.

Leta 1983 avstralski profesor Derek Freeman izda knjigo *Margaret Mead in Samoa*, ki nastane na osnovi treh terenskih študij (1940, 1960, 1968). V tej knjigi vse trditve Margaret Mead zanika:

1. Freeman pravi, da je na Samoi najbolj konfliktna kultura, obstajajo tekmovalnosti v zvezi s statusom, agresivnost ljudi, vlada več kot krščanska morala (Mead: če dekle do poroke nima serije ljubimcev, je tu čudno; Samoa je raj na zemlji)
2. Na Samoi poznajo isti ali pa še hujši tip krize adolescence kot v Evropi

ZAKAJ verjeti Freemanu?

1. M. Mead je imela nereprezentativen vzorec, Freemanov vzorec je boljši: 18 ostarelih vaških veljakov
2. M. Mead sploh ni stanovala v vaseh, ampak pri nekem belem trgovcu, torej sploh ni je bila z njimi preveč povezana, ker so vse noči žurirale, si pripovedovale spolne zgodbe.
3. M. Mead ni govorila nativnega jezika (sicer ga tudi Freeman ni ☺)

V zvezi s to knjigo se pojavijo različna vprašanja:

- Če že preučujeta dekliško seksualnost in adolescenco deklet, kateri je bolj primeren vzorec: ali vzorec deklet (notranji vidik) ali vzorec veljakov, dedov, očetov (zunanji vidik)?
- Ali je mogoče primerjati podatke iz leta 1924 in tiste iz let 1960-68 (vmes je namreč obdobje pospešene kolonizacije)?
- Kako je mogoče, da 2 znanstvenika opišeta eno (in isto) kulturo na tako različne načine?
- Zakaj sploh antropologija, čemu služi, če so vse to le izmisleki (eden pove nekaj tako, drugi pa isto čisto drugače)?

Gre za zahtevo po redukciji vrednosti na rezultate znanstvenega procesa (isto kot redukcija ljubezni na spolni odnos).

VPRAŠANJE: KAKO JE TO MOGOČE? (izhaja iz spora med M. Mead in Freemanom)

Epistemologija je filozofija znanosti, je znanost o produkciji vedenja. Ne zanimajo nas rezultati in produkti nekega postopka raziskave, ampak epistemološko polje, v katerem se dogaja predmet. Metoda humanistike je znanost o človeških zadevah. Vsak poskus vedenja o človeških zadevah je obremenjen z mejnimi omejitvami. Prva omejitev izhaja iz preprostega dejstva, da je KULTUR VEČ, kulture so med sabo različne. Če temu dodamo Boasov kriterij, da jih ni mogoče₁₁

hierarhično vrednotiti, se pojavi vprašanje: V kategorijah katere kulture preučevati kulture? V kategorijah katere kulture je mogoče pisati antropologijo in pojasniti kulturne razlike, niti antropolog? Antropologija loči med dvema možnima načinoma pisanja o kulturi:

1. **EMSKO** (od znotraj)
2. **ETSKO** (od zunaj)

Tërmina izhajata iz lingvistike. Skoval ju je K. Pike. V lingvistiki se tèrmina razlikujeta fonetsko in fonemsko – glede na način interpretacije vedenja o jeziku:

1. **FONEMSKO**: glavni teoretik fonema je utemeljitelj praške fonemske šole R. Jakobson; fonetika pa je veda o fonemu (glasu). Jakobson definira fonem kot sveženj distinktivnih obeležij. Vsak fonem (glas) se lahko razdrobi na neko končno število distinktivnih (razločevalnih) obeležij; vsak glas ima +/- vzročnosti, +/- zmeččnosti, +/- odprtosti. Ti glasovi nimajo lastnih funkcij oz. pomenov, temveč služijo za razlikovanje višjih entitet pomenov morfemov, besed. Imajo razločevalno vlogo. Sam fonem ne pomeni ničesar.
2. **FONETIKA**: veda o črki, o zapisu. Ne bi bilo problemov, če bi vsi zapisovali glasove na enak način, vsak jezik pa glasove zapisuje po svoje. Isti fonemi služijo različnemu znaku. Tudi ista črka se lahko izgovarja na različni način (Brata, Vrata). Vsi nativni govorce v svojem jeziku ločijo vse fonetične razlike, če imajo neko distinktivno vrednost. En glas lahko napišeš na več načinov, en zapis lahko izgovoriš na več načinov.

Na ravni A gre za razliko v spoznavnem epistemološkem tipu gledanja na stvar (zorni kot).

Vsi nativni govorce natančno ločijo vse fonetične razlike. Tujec pa jih ne opazi.

En glas se da napisati na več načinov. Na ravni antropologije gre torej za razliko med emskim in etskim. Gre za razliko med dvema spoznavnima zornima kotoma:

EMSKI ZORNI KOT je zorni kot od znotraj, opiše kulturo v terminih, ki so tisti kulturi lastni; v logikah, ki so lastne tisti kulturi, o kateri pišemo. Predstavlja kulturo kot subjektivno izkustvo od znotraj.

ETSKI ZORNI KOT pa kulturo pojasni z zornega kota zunanjega opazovalca, kulturni opazovalec prevede v svojo logiko, v svoje kategorije. Kulturo skušamo objektivno opisati od zunaj.

Nekateri antropologi vztrajajo, da je emski način pisanja edini pravi, edini znanstveni, ker je zunanji etski zorni kot prevajanje oz. popačitev kulture.

Antropologija je etska, skuša uveljaviti medkulturno primerljivost oz. veljavnost konceptov. Če opišemo kulturo od znotraj, je kultura nedostopna slehernemu zunanjemu opazovalcu, če pa jo prevedemo, pa ni prava. Primer: KADILCI in NEKADILCI! –prevod kadilca nekadilcu, kako dolgo traja, da pokadiš cigareto.

EMSKO in ETSKO sta izključujoči točki pogleda, ki na 2 različna načina proizvajata vednost.

GIANBATTISTA VICO:

-vednosti v občem ni

-če hočemo proizvajati vednost, moramo imeti zorni kot (TOPOS – gledišče)

-na predmet humanistike je mogoče gledati iz različnih zornih kotov, zato bodo vsi rezultati, vse metode, interpretativne mreže, konceptualni aparat... odvisni od tega, iz katerega zornega kota na to gledaš.

Nobena perspektiva, noben topos ni pravilen, ne napačen. Vsak je delno resničen in pomanjkljiv, vsak razkriva del resnice. Manjka jim tisto, kar pojasni drugi zorni kot. PRIMER: Enačbe!

VICO sklene naslednje: Ni načina, da bi pojasnili stvari, ne da jih omejimo z nekim zornim kotom. Vedenje, znanost je odvisna od toposa. Dejstva so odvisna od naše sheme, naše logične sheme in ne objektivne realnosti. 1. Od česa je odvisna naša izbira toposa, kaj bomo vedeli? 2. Ali je mogoče različne topose združiti na način objektivnega vedenja o kulturi, človeških zadevah? Ali je holistična interpretacija predmeta antropologije sploh možna?

TOPOS (gledišče) je ideološka matrica, ki jo definira ena izmed manj objektivnih stvari. Izbor toposa je odvisen od našega nezavednega. Ljudje poleg proizvajanja nekega vedenja tudi verjamemo vanj. Vednost v analitični filozofiji se definira kot utemeljeno, resnično verjeti. Nekaj lahko vemo, ali pa verjamemo. Ne moremo vedeti, ne da bi tudi verjeli. Ne moremo argumentirati stvari, ki jih ne verjamemo. Pogoj vedenja je verovanje – verovanje je pogoj možnosti vedenja, definira horizont možnega vedenja. Od česa je odvisno, kaj verjamemo in kaj bomo kasneje proizvedli kot vednost? Verjamemo tisto, kar pove avtoriteta in ne argument. Avtoriteta ima v teoriji ime SSS (Sujet Supposé d'Savoir – subjekt, za katerega se predpostavi da ve). Izbira Toposa je izbira na podlagi verovanjskih predpostavk, je nezavedna. Je čisti simptom. Pomembnosti razlike med vednostjo in verovanjem se je zavedal že Aristotel: naravoslovne znanosti se dogajajo v polju nujnega, temu polju ustreza *episteme* (znanost) – intelektualna dejavnost, s katero preučujemo¹²

to polje; človeške zadeve se dogajajo v polju možnega in verjetnega – temu ne odgovarja episteme, ustreza intelektualni dejavnosti (PHRONESIS – pametnost). Humanistika se dogaja v polju možnega, nikoli ne more biti znanost.

Antropologi se lahko pripravijo o vednosti šele potem, ko so temeljne predpostavke že sprejete, te odločitve pa so verovajske odločitve. Antropologija je veda in ima svoj predmet. Šele, ko je razrešeno to temeljno ontološko vprašanje, se lahko ukvarjamo z gnoseološkim vprašanjem, ali je predmet z našimi interpretacijami sploh dosegljiv. Hevristika je veda o metodah. Gnoseološko vprašanje: Predmet je možno spoznati na znanstven način, ker se spoznavni predmet in spoznavni proces antropološko dogaja v istem epistemološkem polju – polju o človeških zadevah. To je pogoj možnosti antropologije, hkrati pa je tudi problem. Človeške zadeve – predmet – se spremeni že s samim dejstvom, da je opazovan. Antropolog skozi svoje opazovanje šele zares producira svoj predmet. Pravi predmet se ustvari šele skozi poskus spoznavanja. Družbeno dejstvo obstaja samo, če ga opazujemo.

Ker se predmet pri našem opazovanju spremeni, je ta sprememba edino, kar nam je vidno. Zaradi neznanstvenosti antropologije je edina stvar, ki ji garantira, da je pravilna interpretacija človeških zadev v primerjavi z drugimi neznanstvenimi, predpostavka, da obstaja domačinski zorni kot, ki ga je nujno spoznati. Ali je ta naivna predpostavka sploh mogoča? WEBER: Človeške zadeve se dogajajo v polju verjetnega. Da ni jih spoznali, moramo uporabiti metodo empatičnega razumevanja. Empatija je tisto, kar združi zunanji zorni kot z notranjim, domačinskim zornim kotom. Če nam uspe empatija, nam uspe proizvesti tudi objektivno antropološko vednost. Imamo integrirano holistično interpretacijo.

Popolna empatija pa ni mogoča! Meje empatije:

1. KULTURA – kako je biti pripadnik druge kulture
2. SPOL – kako je biti pripadnik drugega spola
3. JEZIK – kako je biti pripadnik drugega jezika

Tega nikoli ne moremo vedeti, lahko pa to predpostavimo – takrat ne vemo, ampak verjamemo. V predpostavki, kako je biti nekdo drug, se identificiramo s svojo lastno predstavo o drugem (as IF). Empatija, ki je pogoj možnosti antropologije, je tudi velik problem. Popolna empatija je po Freudu mogoča le v 2 primerih:

1. akutna zaljubljenost, kjer se izgubi meja nad jazom in objektom; seksualno preценjevanje
2. SHIZOFRENIJA – ne le, da se identificiramo s svojo predstavo o osebi, ampak košček osebe identificiramo v svoj lastni jaz – še bolj kliničen simptom.

V teoretskem stanju antropologije obstajata torej zaslepljenost in norost.

Antropološka vednost nikoli ne more postati objektivna znanost, ker nikoli ne more zadostiti zahtevi, da se kot metodološki princip postavi pravilo, da so stvari inter-subjektivno preizkušene, jih preizkusimo na lastni koži.

O empatiji govori več antropologov:

1. **LEVI STRAUSS** pravi, da s trenutkom, ko se rodimo, nas obdajajo bitja in stvari, s katerimi smo v razmerjih, ki v nas vzpostavijo sistem kompleksnih referenc – s tem sistemom se gibamo skozi čas, ta primarni sistem percepcije povzroča, da pri proučevanju kulture popačimo kulturne elemente, ki so nastali izven našega nativnega sistema.
2. **RUTH BENEDICT** – tujo kulturo gledamo skozi lečo – vidimo objekt opazovanja, ne vidimo pa popačitve leče. Obstaja problem z domačinskim zornim kotom: Ali je legitimno predpostaviti, da obstaja le en, fenomenološko pravi nativni zorni kot? Ali niso ž načini, kako ljudje razumejo človeške zadeve, hkrati že načini, kakšne te zadeve so oz. kako se odvijajo? Domačini kulturo razumejo različno, svojo interpretacijo izvajajo skozi različne ideološke matrice, posameznik konstituira te matrice le glede na pragmatični interes – v ozadju vsake epistemološke izbire, ki določa našo interpretacijo.

Pojavi se vprašanje, zakaj sploh antropologija? Ali lahko upamo, da je naša interpretacija znanstvena? **Antropologija je umetnost, ni znanstvenost!** Ni praktičnih načinov prijemov, da bi naše vedenje o človeških zadevah označili za znanstveno.

ŠOLA KULTURA-OSEBNOST

sega v 40. leta 20. stoletja; to je ameriška šola, ki je nadaljevala šole zgodnjega psihologizma.

GLAVNI PREDSTAVNIKI: A. Kardiner (vpelje psihoanalitske pojme), R. Linton, C. Kluckholm.

Študije te šole delimo na:

1. Študije distribucije osebnostnih lastnosti (v kakšni meri so posamezne osebnostne lastnosti prisotne v kulturah)

2. Študije individualnega psihološkega vidika kulturnih sprememb
3. Medkulturne študije duševnih in mentalnih bolezni
4. Korpus študij soodvisnosti evolucije kulture in razvoja človeških možganov (kaj je bilo prej)

OSNOVNI POUČENJE: preučevanje odnosov med posameznikom in kulturo, kako, s katerimi kulturnimi institucijami se izoblikuje posameznik. Vsi posamezniki se realizirajo pod vplivi kulture – to vodi v predpostavko, da imajo vsi posamezniki določen kulturno enako psihološko osnovo. Psihološka istost je torej predpogoj za ohranitev kulture kot take.

Šola Kultura-Osebnost v antropologijo vpelje nekatere nove koncepte:

1) Koncept Benedictove: nacionalni karakter – tip socialnega karakterja, socialni karakter= tipična psihološka strukturiranost določene socialne skupine (naroda). Največkrat preučevani nacionalni karakterji:

a) 1946, Benedict: Japonski nacionalni karakter (naslov Krizantema in meč); predpostavka je vprašanje, katera kulturna institucija izoblikuje konkreten nacionalni karakter – to je tip vzgoje, specifična vzgojna tehnika – ta producira specifični nacionalni karakter; pri Japoncih je to »toilet training« - navajanje na čistočo, imajo bolj avtoritaren in zgodnji način navajanja (6 mesecev je čas, ko mora obvladovati svoje potrebe) Nacionalni karakter Japoncev je ritualiziran, submisiven, ambivalenten – prisilna nevrotičnost.

ŠTUDIJE NACIONALNEGA KARAKTERJA IMAJO POLITIČNI, IDEOLOŠKI RAZVOJ!

b) Ruski nacionalni karakter (Kluckholm) – za izoblikovanje tega karakterja naj bi bila kriva vzgojna tehnika »povijanje«, najbolj travmatična zgodnja izkušnja je torej nemoč, frustracija, pasivnost. Ruski nacionalni karakter je zato melanholičen, pasiven, »slovanska duša«.

c) Nemški nacionalni karakter (Adorno in drugi) – Avtoritarna osebnost; specifičnost (Ordnung und Disziplin) – podložnost redu, zunanjemu modelu, množici,... je posledica tega, da se otroka hrani točno ob uri.

d) Dominantna slovenska specifičnost je »odsotni oče«, če ne fizično, pa funkcionalno, otrok je vpet v dualno razmerje z materjo.

2) Koncept bazične in modalne osebnosti:

Bazična osebnost je teoretski koncept, ki predpostavlja, da lahko kultura obstaja le, če jo sestavljajo posamezniki, ki so v bazičnem smislu isti. Ta osebnost ni cela osebnost, nima nikakršnih osebnostnih lastnosti, je tisto, kar imenujemo program za vedenje, drža, nastrojenost. Pridobi se skozi primarno socializacijo; konfiguracija le-te pa je ireverzibilna; način, na katerega je strukturirana, je ireverzibilen in usoden za razvoj osebnostnih lastnosti – ker je primarna socializacija bazična in so njeni učinki ireverzibilni.

14. 12. 2001

Bazična osebnost ne predstavlja konkretnih osebnostnih lastnosti. Bazična osebnost je namreč program za vedenje. Bazična osebnost je ireverzibilna zaradi primarne socializacije:

1. socializacijski proces je kumulativen! Skozi sekundarno socializacijo ne moremo razviti konkretnih osebnostnih lastnosti, če zanj nimamo že prej razvitih nekih programov skozi primarno socializacijo
2. v primarni socializaciji se prvič naučimo jezika! Skozi to učenje dobimo primarno simbolno mrežo interpretacije sveta; svet lahko dojemamo samo preko jezika, direktnega izkustva ni!
3. primarna socializacija fiksira pomene, nevtralni dražljaj iz okolja se po primarni socializaciji zlepi s kulturnim vrednotenjem dražljaja (ne moreš več učiti; je neke vrste pogojni refleks) Mi dojemamo skozi vrednotne sodbe kulture, ne biološko!
4. primarna socializacija edino v življenju poteka skozi proces empatičnega vživljanja. Učimo se skozi emocionalne vezi. Učinki tega učenja so zelo odporni za racionalne argumente. Pri tem emocionalnem učenju je pomembno, da ta emocionalna vez ni nujno pozitivna, lahko je tudi negativna! To učenje je trajno, čeprav se ga učimo s sovraštvom (najhujše, kar se otroku lahko zgodi, ni to, da ga mati sovraži, ampak to, da je indolentna)
5. v primarni socializaciji do njenega izteka mi rešimo temeljna eksistencialna vprašanja; običajno gre za dve: KDO SEM? in KAJ HOČEM?. Gre za vprašanja identifikacije (kdo sem) in izbor objekta (kaj hočem)

TOREJ: skozi primarno socializacijo dobimo temeljno matrico identifikacije (punčke z materami, fantje z očeti) in izbora objekta

RAZREŠITEV OJDIPOVEGA KOMPLEKSA= zadnja faza primarne socializacije = medkulturna univerzalija!

DAVID RICEMAN: »ŠTUDIJA AMERIŠKEGA NACIONALNEGA KARAKTERJA«:

- »osamljena množica«
- poglavitna maksima: otroku je treba dati vse (he is magesty = the babe)
- deklica naj realizira sanje svoje matere, deček pa sanje svojega očeta!
- Iz tega izvira NIZEK TOLERANČNI PRAG TESNOBE!

3. Koncept modalne osebnosti:

- predstavlja konkretizacijo bazične osebnosti
- je empiričen / statističen koncept
- zajema konkretne osebnostne lastnosti in meri pogostost neke osebnostne lastnosti v dani družbi ali kulturi
- v modalno osebnost spadajo osebnostne lastnosti, ki so v neki kulturi najpogostejše
- do tega, kaj spada v te osebnostne lastnosti, pridemo z metodološkim postopkom CORA:
  1. katera vedenja so najpogostejša v neki kulturi
  2. na katerih osebnostnih lastnostih ta vedenja temeljijo
  3. v sklepnem koraku zadevo statistično preverimo

NADALJNE UGOTOVITVE GLEDE BAZIČNE OSEBNOSTI:

- vsi ljudje ene kulture si delijo bazično osebnost, se enoznačno odzivajo, imajo uniformne vrednostne sisteme, bolj ali manj uniformno matrico dojemanja sveta – do tukaj se vsi pripadniki šole KULTURA-OSEBNOST strinjajo
- **Linton** definira BAZIČNO OSEBNOST: »to so temeljne tendence, značilne za niz posameznikov neke skupnosti/družbe« (samo tendence, nikakršne osebnostne lastnosti!!!)
- **Kardiner**: »v bazično osebnost kulture spadajo 4 temeljne osebnostne komponente bazične osebnosti, ki so dane skozi primarno socializacijo in so ireverzibilne«:
  1. KONSTELACIJA IDEJ: koncept, povzet po Freudu: ta mu pravi proste asociacije (asociativne vezi) – vsi pripadniki neke kulture, ki si delijo isto bazično osebnost, si delijo isti tip asociativnih vezi
  2. INDIVIDUALNI OBRAMBNI MEHANIZMI: način, na katerega se posamezniki neke kulture soočajo s konflikti; le-ta način je kulturno specifičen (kulturno naučen, je dan neki kulturi). Pri Slovencih je npr. tipični obrambni mehanizem odtujitev! S konfliktom se nočemo ukvarjati, dokler nas osebno ne zadeva.
  3. TIP NADJAZA (2 tipa):
    - a) Očetov nadjaz – deluje kot formalen etičen zakon / norma
    - b) Slovenski materinski nadjaz – deluje kot zahteva, je kapriciven, gradi na neki notranji sankciji (krivda) in ne realni. Primer: Cankar: Skodelica kave
- strukturira se skozi izjavo: »če ne boš jedel, boš umrl«
- strukturira se skozi izjavo: »če ne boš jedel, boš umrla«
- 4. DRŽA DO NADNARAVNEGA IN SVETEGA: Kardiner cilja na to, da skozi življenje lahko menjate tisto, kar je sveto, ne morete pa menjati temeljne nastrojenosti (nezavedne drže do boga)

LINTON: KONCEPT KULTURNEGA VZORCA

- uvede ga Ruth Benedict, vendar ga ti definirajo po svoje
- ima 3 nivoje:
  1. STANDARDIZIRAN KULTURNI VZOREC
    - *ne predstavlja enega vedenja, ampak razpon vedenj v dani situaciji, kjer so znotraj tega razpona označena ta vedenja kot normalna vedenja
  2. KONSTRUKT KULTURNEGA VZORCA
    - modalna izpeljava standardiziranega
    - predstavlja tip vedenj v razponu (znotraj standardiziranega kulturnega vzorca in ne samo eno vedenje)
  3. IDEALNI KULTURNI VZOREC:
    - ni razdelan za vse kulturne vzorce / za vsa vedenja, za vse standarde
    - izdelan je le za tista področja kulturne eksistence, ki so najpomembnejša (s stališča ohranitve): hranjenje, oblačenje, seksualnost
    - predpostavlja družbeni konsenz o tem, kakšno je idealno vedenje v neki situaciji
    - prakticiranje idealnega kulturnega vzorca ima realne probleme: ideal/konsenz ni nujno tip normalnega vedenja, ni nujno standardiziran; izjema: lahko prakticirate ideal, četudi ta ni

standard in vas kultura ne bo sankcionirala – četudi imate poseben, prestižen status
Linton poleg koncepta bazične osebnosti in koncepta modalne osebnosti razvija še 3. tip osebnosti – STATUSNA OSEBNOST: status je mesto v nekem vzorcu

- a) statusna osebnost je nadgradnja bazične osebnosti, ne more vsebovati lastnosti, ki niso že vsebovane v bazični osebnosti v programu za vedenje
- b) medkulturno univerzalno se na statuse vežejo pričakovanja v zvezi z vlogo! – omogočajo predikcije vedenja; omogočajo, da kultura sploh funkcionira

Vsaka kultura ima lastne definicije statusa in pričakovanj v zvezi z vlogo statusa. Te definicije niso prenosljive.

STRUKTURALIZEM (C. Levi-Strauss)

Kot interpretativna paradigma se uveljavi praktično v vseh humanističnih znanostih. Od 50. do 80. let 20. stoletja predstavlja dominantno teorijo. Njen utemeljitelj je francoski antropolog Claude Levi – Strauss. Kot neka totalna paradigma ima mnogo virov, v svoji teoriji integrira 3 glavne discipline – govorimo o treh disciplinarnih vplivih:

1. ANTROPOLOŠKI VIRI
2. FILOZOFSKI VIRI
3. LINGVISTIČNI VIRI

1. ANTROPOLOŠKI VIRI:

1) Najpomembnejši je **Marcel MOSS** (strukturalist pred strukturalizmom). Je avtor velikega števila tekstov, ki so vključeni v strukturalizem.

• Leta 1924 napiše spis **Esej o daru** (najpomembnejši spis). V njem si postavi vprašanje: Zakaj se ljudje obdarujemo? Dar je medkulturna univerzalija. Moss ugotovi, da dar ni enostaven objekt transakcije. Dar se loči od običajnih stvari po tem, da ima HAU. To je koncept, prevzet od staroselcev Nove Zelandije. V prevodu Hau pomeni duh darovane stvari. Je simbolna, sentimentalna vrednost daru. Moss pravi, da je hau tisto, kar v darovanju ne moremo locirati (niti na predmet darovanja ali na način zavijanja darila). Je tisto, česar v darovanju ni, ampak brez hau darovanje ne obstaja. Hau je pogoj možnosti, da se darovanje ustvari. Več kot je materialne vrednosti v daru, manjši je hau. Primer: denar – darujejo ga lahko starši, ker jim hau pa statusu pripada. Hau je duh darovane stvari. Je pogoj možnosti. Hau je mana v simbolni misli (Levi-Strauss), Hau je v daru, je preostanek, ki ga v sistemu ne uporabljamo, a je nujno potreben – rimske številke: ni 0, samo 1, 5, 10, 50, 100, 500 – 666 (www)

Ugotovitve Mossa v zvezi z darovanjem:

1. dar je nujno potrebno sprejemati; dajati in vračati
2. prisila sprejemanja, dajanja in vračanja darov je nezavedna
3. dar je predvsem simbolne narave; ne gre za stvar, ki jo daš, gre za stvar, ki jo poveš; darovi so sporočila
4. dar vedno vodi interes, dar ni nikoli brez libidinalnega interesa
5. dar izraža princip recipročnosti (dar je vedno treba vrniti vsaj v isti meri)
6. dar izraža statuse vpletenih v darovanje: v vsaki kulturi je implicitno predpisano, kaj darujemo, s statusi (mami nekaj, ljubimcu/ki drugo...)
7. obstaja univerzalno pravilo, da lahko v vsaki kulturi dar zavrnemo; brez sankcij samo v primeru, če se daruje stvar, ki ne pripada našemu statusu oz. statusu osebe, ki dar daruje (npr. zaročni prstan po 3. zmenku...)
8. dar je najprej simbol, je pa tudi socialen akt (delovanje), zato, ker integrira skupino vpletenih v darovanje.

• Leta 1903 Moss objavi 2 članka:

1. **Esej o sezonskih variacijah v eskimskih družbah**; v tem članku Moss pravi, da tip naselitve vpliva na kvaliteto socialnih odnosov; tu je predstavljena Durkheimova teoretska podlaga organske družbe.
2. **Skica za splošno teorijo magije**; gre za prvo antropološko analizo koncepta mana!

• Leta 1924 Moss objavi še en članek:

1. **Fizično delovanje ideje smrti**; kakšne so meje vpliva psihično na fizično. Moss ugotovi, da jih ni. Psihološko popolnoma dominira naše telo. Predstavi niz fenomenov avtosugestivne smrti:16

smrt nastopi zato, ker se prepričaš, da boš umrl, da bo smrt nastopila. S psihičnim vplivamo na fizično.

2) **A. R. RADCLIFFE – BROWN**

V antropologijo vpelje pojem struktura. Razume jo kot empirični model realnosti. Levi-Strauss prevzame ta koncept, a pravi, da je struktura kognitivni model realnosti in ne empirični.

3) **TAYLOR, BOAS**

V antropologijo vpeljeta idejo, da obstaja analogija med jezikom in kulturo – oboje je tekst neke (iste?) vrste. Jezik in kultura sta dva primerljiva fenomena. Kulturo lahko proučujemo z lingvističnimi oz. jezikovnimi metodami.

2. **FILOZOFSKI VIRI:**

1) **FREUD:**

Levi-Strauss od njega pobere idejo, da so vsi zavestni pojavi, zavestne misli, samo rezultat neke globlje, iracionalne, nezavedne strukture.

2) **DURKHEIM:**

Levi-Strauss od njega pobere logiko njegove kritike pozitivističnega redukcionalizma – vsota delov ni enaka celoti; celota je pojav *sui generis*.

3) **HEGEL:**

Levi-Strauss od njega pobere idejo celega: vsota (celota) se gradi na meji, univerzalnost na izključitvi. Gre za to, da se neka totalnost (celota) ne vzpostavi potem, ko je ves, ko je poln, ko vsebuje vse točke. Celota, sistem se vzpostavi šele potem, ko je en element iz te celote izključen. – TO JE KONCEPT MANA! Ko imamo iz sistema izključen en element, ta sistem začne obstajati (O! 1, 2,...pozitivna števila)

Levi-Strauss: sistem, celota vseh žensk se ne vzpostavi potem, ko je vsa, ampak ko je iz tega sistema en člen izključen, ko ji manjka atribut ženskosti – to je mati (ne moremo reči, da je samo ženska – je ženska, ampak ne samo ženska)

Znanost o naravi je objektivna, cela – človek je arhetip narave in zanikanje znanosti; za družboslovno znanost, to ne moremo reči.

3. **LINGVISTIČNI VIRI:**

1) **Roman Jakobson** – utemeljitelj praškega lingvističnega krožka

Levi-Strauss je izkoristil dva njegova koncepta: koncept paradigme, ki ji Levi-Strauss pravi metafora; in koncept sintagme, ki ji Levi-Strauss pravi metonimija.

2) **Vladimir Propp** – ruski humanizem

Je prvi, ki je vpeljal lingvistično metodo analize za interpretacijo kulturnih fenomenov. Lingvistična metoda, ki jo uporablja, je t.i. **formalna metoda analize**. S to metodo proučuje ruske pravljice. To analizo predstavi v knjigi Morfologija pravljice. V njej pravi – ruske pravljice... vsaka govori svojo zgodbo, a vse predstavljajo koherenten sistem. Sistem pravljic naj bi temeljil na nekem temeljnem strukturnem modelu, znotraj katerega pravljice predstavljajo le njegove variacije. Vladimir Prop ugotovi, da preden smo uporabili lingvistično metodo, nismo vedeli, kaj imajo pravljice skupnega, kaj jih povezuje. Po aplikaciji formalne metode analize pa več ne vemo, po čem se razlikujejo; po aplikaciji te metode izgubimo predmet, pravljичnost; čisti formalizem uniči predmet raziskave. Levi-Strauss na isti način analizira mite – reducira jih na isti strukturni model.

3) **Ferdinand de Saussure** – doktoriral je na 8 straneh.

V lingvistiko je vpeljal novo teorijo (lingvistično): jezik je sistem znakov in znak predstavlja spoj, enotnost označevalca in označenca. Označevalec je ime za neko stvar, je beseda, ki jo izgovorimo. Označevalec je akustična podoba, niz nekih znakov. Označenec je stvar, ki jo tista beseda pomeni, je nezavedna predstava.

Tri glavne značilnosti znaka v jeziku kot sistemu znaka:

1. arbitrnost
2. linearnost
3. diferencialnost

Arbitrnost: izrazi se s stavkom: »Enemu imenu ni lastno, da z njim nekaj povemo.« Če hočemo povedati vrata, lahko rečemo tudi dar. Nobeno označevalcu ni lastno, da vzbudi neko nezavedno zasnovo. Obstajajo določena imena, ki zadevajo predmetnosti ~ onomatopoiija.

Linearnost: je tisto, čemur Hegel pravi: »Pojem je čas stvari«. Nezavedna predstav, predmetnost se aktualizira v času, ki je potreben, da ga izrečemo (poimenujemo).

Diferencialnost: velja za vse znake v jeziku kot sistemu znakov; aplicirana je na vse znake v jeziku kot sistemu znakov. Arbitrnost za en znak je diferencialnost za vse znake v sistemu znakov. A:1=D:n. Diferencialnost se začne s prvim stavkom arbitrnost: Enemu imenu ni lastno, da z njim nekaj povemo. Sledi: Nobenemu imenu ni lastno, da z njim nekaj povemo. Pravi pomen, lingvistični smisel se generira iz razlik med znaki. Prava substanca pomena je v razliki (A=A, B=B, A≠B; kavč – kavč dela kavč to, da se razlikuje od postelje, stola)

-sklep: Cel sistem znakov, cel jezik, je moral biti ves oz. cel že od vsega začetka. To ni res, ker **jezik ni sistem znakov!!** (Prometni znaki so sistemi znakov). Edini sistem tajnih komunikacij, ki ga Japonci niso mogli dešifrirati, je jezik NAVAHO.

Jezik je sistem simbolov, metafor. Če hočemo, da sistem funkcionira, mora biti znakom dodana neka beseda, ki nič ne pomeni, ki je pomen kot tak. Ta beseda je mana ~ pomeni vse, ker ne pomeni nič.

Levi-Strauss: vsem ljudem, ne glede na čas in prostor, je lastna ista **struktura uma**. Ta ima naslednje elemente:

1. **BINARNO KODIRANJE** = klasificiranje v opozicije (človek lahko neko kontinuiteto percipira samo, ko je ta kontinuiteta v razponu binarnih pozicij). Binarne opozicije niso navadne razlike, kjer en elementa para že predpostavlja, implicira obstoj drugega člena (ne moreš vedeti, kaj je levo, če ne veš, kaj je desno)
2. **METAFORA:** princip simbolizacije, je logična operacija substitucije elementov z istimi funkcijami.
3. **METONIMIJA:** princip simbolizacije, je logična operacija kombinacije elementov, katerih funkcije so komplementarne (dopolnjujoče) – logične misli po Levi-Straussu mimo teh dveh poti ni npr. kosilo
  - metaforično: zrezek – ne zrezek, riba – ne riba, pohan sir
  - metonimično: juha – zrezek – desert – kava – cigareta

Vsi ljudje mislijo logično na isti način! Metafora in metonimija pa sta odvisni od kulture do kulture!